

'Sociale autonomie'

'Sluiten en onderhouden van vriendschappen'

Inhoudsopgave

Toelichting bij deze handelingssuggestie	2
Aanpak	3
<i>Leerdoelen</i>	3
<i>Pedagogische interventies</i>	4
<i>Randvoorwaarden</i>	4
<i>Suggesties voor aanpak</i>	5
<i>Verwijzing naar spellen/prentenboeken</i>	9
Achtergrondinformatie	12
<i>Leestips voor de leerkracht</i>	12
Bronnen	13

Door te klikken op een regel in de inhoudsopgave, ga je direct naar de bijbehorende tekst;
Als je in de tekst klikt op een blauw pijltje ga je terug naar de inhoudsopgave.

Toelichting bij deze handelingsuggestie

Leerkrachtvragenlijst

Sociale autonomie

1. Zegt wat het ergens van vindt.
2. Komt verbaal voor zichzelf op.
3. Maakt eigen keuzes.
4. Regelt eigen zaken.

Leerlingvragenlijst

Je mening geven of ideeën uitvoeren.

1. Ik zeg wat ik ergens van vind.
2. Ik zeg het als ik iets wel of niet wil.
3. Ik kom voor mezelf op.
4. Ik kies wat ik zelf wil.
5. Ik regel mijn eigen zaken.

Onder **sociale autonomie** wordt het volgende verstaan: *Sociale autonomie is de vaardigheid de eigen mening en behoeften tot uitdrukking te brengen en hieraan trouw te blijven.*

Onder **sluiten en onderhouden van vriendschappen** wordt het volgende verstaan: *Vriendschap tussen kinderen is een min of meer exclusieve wederkerige relatie tussen meerdere kinderen. Vrienden zijn elkaar trouw, vertrouwen elkaar en houden rekening met elkaar. Je deelt elkaars geheimen niet zonder toestemming. Dit geeft een mate van exclusiviteit. Vriendschappen kunnen opbloeien, verdiepen, maar ook uitdoven. Tot vriendschap kun je iemand niet dwingen, bij afwijzing moet degene die afgewezen wordt dit accepteren en op zoek gaan naar een andere vriend(in).*

Aanpak

Leerdoelen

Bedenk vooraf: *Welk doel/welke doelen wil ik bereiken door te handelen?*

Preventief en curatief

De leerlijn met doelen uit deze handelingssuggestie kun je zowel preventief als curatief gebruiken. Wanneer je er preventief mee aan de slag wilt, kijk je welke doelen passen bij de leeftijd van de leerlingen in je groep. Je werkt gericht aan de doelen met passende activiteiten, net als je bij de cognitieve vakken doet. Daarnaast is het ook goed mogelijk om curatief met de leerlijn aan de slag te gaan wanneer je hebt gemerkt dat (een deel van) je groep uitvalt op het gebied van sociale autonomie en het sluiten en onderhouden van vriendschappen.

Doel kiezen

Onderstaande leerlijn laat zien welke doelen bij welke ontwikkelingsleeftijd passen. Kies uit deze leerlijn een passend doel waar je met de groep of een individuele leerling aan wilt werken. Kijk daarbij naar wat de groep of leerling al wel beheerst en welk doel dus een passende volgende stap is.

Kijk daarnaast ook in het ZIEN! profiel naar waar de leerling/groep al goed in is. Dit kan gebruikt worden als compenserende factor(en): Welke doelen waar je aan zou kunnen werken, doen het meest een beroep op vaardigheden die een groep/leerling al meer laat zien? Daar kun je vaak het beste starten, omdat de kans op succes het grootst is als een leerling al aspecten beheerst. Voor sociale autonomie kan dit sociale flexibiliteit zijn (balans egoveerkracht) en sociaal initiatief (ruimtenemende vaardigheden).

<4 jaar	4-6 jaar	6-8 jaar	8-10 jaar	10-12 jaar
	<ul style="list-style-type: none"> • Kiest zelf met wie hij speelt • Houdt zich aan een afspraak • Zegt nee als hij iets niet wil	<ul style="list-style-type: none"> • Uit zijn mening • Weet wat hij voelt en uit dat • Zegt nee tegen een onredelijk verzoek	<ul style="list-style-type: none"> • Toont zich trouw aan (afspraken met) een ander	<ul style="list-style-type: none"> • Komt voor zichzelf op bij ongewenste aanrakingen of uitingen door dit te zeggen

Door te klikken op een doel, ga je direct naar de aanpak die daarbij aansluit.

Aanpak

Denk eerst na over de volgende punten en baseer je aanpak op de antwoorden.

- Wil ik klassikaal of individueel aan deze ontwikkeltaak werken?
- Zie je het gedrag al wel in uitnodigende situaties? Oefen dan in niet-uitnodigende situaties. Zie je het gedrag nog vrijwel niet? Oefen dan in eerste instantie zoveel mogelijk in uitnodigende situaties.

- Denk bij je aanpak ook na over verschillen tussen jongens en meisjes. Jongens zijn meer lichamelijk ingesteld en meisjes meer verbaal. Jongens uiten hun emoties meer fysiek (duwen, stoeien). Ze hebben letterlijk en figuurlijk behoefte aan ruimte.

Pedagogische interventies

Bedenk bij bovenstaande doelen: *Wat vraagt dit van mij als leerkracht?*

Sociale autonomie voor deze groep is laag. Vraag je bij jezelf af wat jouw leerkracht gedrag is. Is jouw gedrag heel ruimtenemend: ben je veel aan het bepalen in de klas en vind je moeilijk om dingen los te laten? In dat geval kan het zijn dat de leerlingen geen ruimte voelen om sociale autonomie te laten zien.

Er zijn vijf pedagogische vaardigheden die je als leerkracht kunt inzetten om problemen te voorkomen en aan te pakken. Dit zijn:

- Leiding geven en grenzen stellen
- **Monitoring: balanceren tussen ruimte nemen en ruimte geven**
- **Positieve betrokkenheid tonen**
- Positieve bekrachtiging geven
- Leren problemen oplossen

Voor kinderen met een lage sociale autonomie kun je werken aan de volgende vaardigheden bij het sluiten en onderhouden van vriendschappen.

Monitoring: geef een leerling ruimte om vriendschappen te sluiten en te onderhouden. Doe een stap terug en wacht of de leerling zelf sociale autonomie laat zien: kiest het zelf met wie hij wil spelen, kan het zich aan afspraken houden en kan het voor zichzelf opkomen? Wanneer dit niet het geval is, kun je als leerkracht ruimte nemen en de leerling stimuleren om contact te maken met andere leerlingen en om daarbij zijn grenzen aan te geven door bijvoorbeeld nee te zeggen.

Positieve betrokkenheid tonen: Autonomie hangt samen met zelfvertrouwen. Een kind moet op zichzelf vertrouwen en zichzelf (en zijn mening) belangrijk genoeg vinden om ruimte te nemen. De leerkracht kan de leerling hierin ondersteunen door te werken aan een positief zelfbeeld. Dit kun je doen door contact te leggen met de leerling en te laten merken dat je gelooft in wat hij kan. Zo krijgt hij meer vertrouwen in het eigen kunnen en zal daardoor beter voor zichzelf op durven komen in contact met andere leerlingen.

Randvoorwaarden

Bedenk: *Welke zaken moeten op orde zijn, voordat ik aan een doel kan werken?*

Voordat er een proces plaatst kan vinden, zijn er eisen waaraan voldaan moet worden. Zo zijn welbevinden en betrokkenheid vaak voorwaardelijk voordat aan de ZIEN! dimensies gewerkt kan worden. Hoe staat het hiermee in jouw klas?

Welke zaken moeten bij de leerlingen op orde zijn, waar je niet zonder kunt omdat een nieuwe aanpak anders niet werkt? Denk aan de behoeftenpiramide van Maslow: zijn de lichamelijke behoeften vervuld, en voelen kinderen zich veilig en zeker in de klas? Pas daarna kan aan de behoefte voor sociaal contact voldaan worden.

Zorg ook dat het klassenmanagement op orde is: kies een klasindeling die past bij de werkvormen die je toepast en die aansluit bij de vaardigheden van de leerlingen. Zorg voor duidelijke regels en hanteer ze consequent. Zorg voor activiteiten die uitdagen/in de zone van naaste ontwikkeling zitten en tegelijk ook haalbaar zijn.

Suggesties voor aanpak

Bedenk bij het kiezen van een suggestie: *Welke aanpak past bij het doel dat ik gekozen heb?*

Bij elke suggestie staat voor welke ontwikkelingsleeftijd de activiteit geschikt is, maar vaak kan het met kleine aanpassingen ook bij oudere/jongere kinderen toegepast worden. De activiteiten zijn vaak klassikaal, maar kunnen individueel gemaakt worden door als leerkracht die ene leerling in de gaten te houden en extra te stimuleren. Denk bij elke activiteit na over wat deze van jou vraagt wat betreft pedagogische interventies.

Kiest zelf met wie hij speelt (4-6 jaar) – Kiezen bij activiteit

---

Laat de kinderen, vooraf aan een activiteit, kiezen met wie ze willen spelen en wat ze willen gaan doen. Laat de kinderen die dit moeilijk vinden eerst kiezen. Vraag ze wie hun vriendje is of wie ze aardig vinden. Kunnen ze dan nog moeilijk kiezen, bied ze dan een keuzemogelijkheid voor (Wil je in de bouwhoek of huishoek spelen?). Eventueel kan de leerling een stappenplan aangeleerd worden om de keuze te vergemakkelijken. Dit kan bij verschillende activiteiten, zoals het buitenspelen en hoeken.

Denk hierbij goed aan de balans egoveerkracht. Wanneer een leerling wel een hoge sociale flexibiliteit toont, kan het goed zijn om meer vasthoudend gedrag van de leerling te vragen (vaker met hetzelfde kind te spelen bijvoorbeeld). Toont een kind weinig flexibiliteit, dan kun je er als leerkracht op sturen dat het kind ook met andere kinderen speelt.

Houdt zich aan een afspraak (4-12 jaar) - Nakomen van afspraken

---

Zorg dat er duidelijke afspraken gemaakt zijn in de klas met betrekking tot het omgaan met elkaar/vrienden, en dat deze zichtbaar zijn voor de leerlingen. Oefen met de leerlingen op het nakomen van deze afspraken. Zet één afspraak centraal (hang deze bijvoorbeeld voor in de klas op het bord) en oefen deze gedurende een periode.

- Zorg ervoor dat de afspraak concreet en haalbaar is, stem deze af op het niveau van de leerling;
- Bespreek de afspraak met de leerlingen, leg uit waarom het belangrijk is;

- Geef een compliment/beloning als het de klas gelukt is.

Variatie: Worden er veel afspraken niet nagekomen binnen de klas?

- Maak een afspraak met de klas (of een aantal leerlingen);
- Zorg dat je zelf een rol hebt in de beloning (voorlezen, filmpje kijken);
- Kom de afspraak (in eerste instantie) niet na;
- Ga met de leerlingen in gesprek, hoe is dat als iemand afspraken niet nakomt? Hoe voel je je als je met je vriendje had afgesproken om te spelen, maar deze vervolgens met iemand anders gaat spelen?
- Kom uiteindelijk de afspraak wel na, geef het goede voorbeeld.

Zegt nee als hij iets niet wil (4-8 jaar) - Nee zeggen

Ga met de kinderen in gesprek over het zeggen van 'nee'. Het is belangrijk om duidelijk nee te zeggen (met stem en houding) als je iets niet wilt. Ook tegen je beste vriend. Bespreek met de leerlingen hoe je duidelijk kunt aangeven dat je iets niet wilt. Bespreek ook dat je naar iemand toe kunt gaan bij wie je je verhaal kwijt kunt, zoals een vriendje, de juf/meester of ouder. Zorg dat je zelf ook stopt wanneer een ander nee tegen je zegt.

Oefen met de leerlingen in het zeggen van 'nee' door middel van rollenspelen. Dit kan zelfs al bij jonge kinderen, bijvoorbeeld met [deze les](#). Voor de middenbouw is [deze les](#) beschikbaar en voor de bovenbouw [deze les](#).

Een activiteit om nee te leren zeggen:

- Laat alle leerlingen iets meenemen van zichzelf waar ze aan gehecht zijn;
- Laat ze kort iets vertellen over wat ze hebben meegenomen;
- Laat de kinderen zelf tweetallen maken (zodat ze samen zijn met iemand die ze aardig vinden). De één pakt zijn voorwerp erbij, de ander vraagt of hij/zij dit mag lenen;
- Oefen met het zeggen van nee. Hoe leg je uit dat je je voorwerp liever niet uitleent?
- Belangrijk! Bespreek het met zijn allen na: Is het moeilijk om nee te zeggen? Hoe reageert de ander hier op?

Uit zijn mening (4-12 jaar) - Bij het kijken

In de meeste klassen wordt wel een educatief programma gekeken zoals Koekeloere, Huisje Boompje Beestje, Nieuws uit de Natuur en het jeugdjournaal. In deze programma's komen onderwerpen naar voren die aansluiten op de leerlingen én waar de leerlingen zich een mening over kunnen vormen.

- 4-8 jaar → Ga met de leerlingen in gesprek na het programma. Wat hebben ze gezien? Wat ging er goed? Wat ging er niet goed? Hoe zouden de 'spelers' dit anders op kunnen lossen?
- 8-12 jaar → Laat de leerlingen zelf vragen opschrijven tijdens het kijken, wat valt ze op? Bespreek dit na afloop. Wat gaat er goed? Wat moet er anders? Wat vind je van wat je ziet?
- 10-12 jaar → In het jeugdjournaal komen verschillende situaties naar voren. Daag de leerlingen uit om hier zelf over na te denken. Bij problemen die er in de wereld

zijn, hoe kunnen ze hier zelf wat mee doen? Hoe zouden ze reageren als ze zelf de burgemeester/koning/crimineel zouden zijn? Bij elke aflevering hoort een stelling. Bespreek deze in de klas.

Tijdens al deze momenten is het belangrijk om de leerlingen eerst zelf te laten nadenken wat ze ergens van vinden, zodat ze niet de mening van de klasgenoten kopiëren. Vraag naar hun eigen mening en laat merken dat deze mening ertoe doet. Een mening is wat jij vindt en kan niet fout zijn.

Uit zijn mening (6-8 jaar) - Think, pair, share

Je mening geven voor de hele klas kan soms eng zijn. Het kan helpen om dan de werkvorm think, pair, share te gebruiken.

- Stel een vraag. Dit kan bijvoorbeeld als introductie van de les ("Vandaag gaan we het hebben over veilig fietsen. Wat zou jij er van vinden dat het dragen van een helm verplicht wordt?"), maar ook als afsluiting ("We hebben vandaag geleerd om eenvoudige breuken bij elkaar op te tellen. Ga eens bij jezelf na hoe dit is gegaan. In hoeverre begrijp je de stof?")
- Laat iedereen hier kort over nadenken (bijvoorbeeld 1 minuut).
- Laat de leerlingen in tweetallen praten over wat ze bedacht hebben. Kies voor de kinderen met weinig SA een kind dat ze aardig vinden, zodat ze makkelijker hun mening durven geven.
- Koppel het tot slot klassikaal terug: wat is er in de tweetallen besproken? Je kunt elk tweetal aan het woord laten, maar ook 1 of 2 duo's.

Voor kinderen die het lastig vinden om voor de hele groep hun mening te geven kan het helpen dat je het van tevoren aangeeft dat je hen zo de beurt geeft.

Uit zijn mening (6-8 jaar) - Discussie in kleine groepjes

Verdeel de klas in groepjes en laat ze een gesprek voeren over .... (bv. een beladen onderwerp, iets uit het nieuws, een onderwerp uit de methode). Kies voor kinderen met weinig SA een groepje uit waarin zij zich veilig voelen, om zo de drempel lager te maken.

Ieder van de kinderen krijgt 8 lucifers, en de groep krijgt een leeg doosje. Wanneer je wat zegt, leg je een lucifer in het doosje. Wie zijn/haar lucifers kwijt is, mag niet meer meepraten. Uitbreidingsmogelijkheden:

- Wanneer je een ander niet laat uitpraten, moet je een lucifer inleveren.
- Geef minimaal twee argumenten bij je eigen standpunt.
- Kies 1 uit het groepje als groepsleider. Deze houdt toezicht over het verloop van het gesprek, het inleveren van lucifers en een aandachtspunt waar van tevoren voor gekozen is. Bespreek dit na en kijk ook hoe dit de volgende keer beter kan.

Weet wat hij voelt en uit dat (8-12 jaar) - Smiley

Laat de leerlingen met elkaar in gesprek gaan over situaties. De leerlingen ontdekken tijdens deze activiteit dat ze een andere mening kunnen hebben, maar dat de mening van een ander niet fout is.

Vorbereiding leerkracht:

- Print van de emoties boos, blij, bang en verdrietig een smiley op A4 papier. Je kan eventueel ook een nadenkende smiley/vraagteken toevoegen.
- Schrijf situaties op die je de leerlingen kunt aanbieden. Bedenk situaties die aansluiten op wat speelt in de groep. Hoeveel situaties je aan kunt bieden, hangt af van de tijd die je hebt. Voorbeelden voor situaties:
  - 1: Je gaat vanmiddag naar het kinderfeestje van je vriendje.
  - 2: Je gaat op vakantie naar Frankrijk en kent daar niemand.
  - 3: Je hebt met je vriend(in) afgesproken om te spelen, als de school uit is zie je dat ze met iemand anders mee naar huis gaat

Uitvoering:

- Verspreid de vier (of vijf) smileys door de ruimte. Wanneer het met de hele klas gespeeld wordt kun je kiezen voor elke smiley in een hoek van het klaslokaal. In kleinere groepen kun je ze op de grond leggen.
- Leg uit wat je van de leerlingen verwacht.
- Lees een situatie voor, iedere leerling kiest de emotie die hij/zij in die situatie zou voelen. Weten ze het niet, dan mogen ze naar het vraagteken/de nadenkende smiley.
- Laat kinderen bij verschillende smileys aan het woord, laat de leerlingen hun keuzes beargumenteren.

Let tijdens de activiteit op leerlingen die anderen achterna (lijken te) lopen. Geef deze leerlingen de beurt en laat ze hun keuze onderbouwen, help deze leerlingen om hun eigen mening te vormen én te geven.

Weet wat hij voelt en uit dat (8-12 jaar) - Gevoelsmannetje

Gebruik gevoelsmannetjes, zie: [dit filmpje](#) op youtube.

Door middel van concrete poppetjes kunnen kinderen leren om hun emotie te uiten. Deze poppetjes hangen op een centrale plek en als kinderen een bepaalde emotie voelen, dan kunnen zij dit poppetje pakken en op hun tafel leggen/hangen. Deze manier is ook voor kinderen die hun emoties niet zo snel durven te uiten een eenvoudige manier. Als leerkracht kun je het in de gaten houden en een kort gesprekje met de leerling houden.

Toont zich trouw aan (afspraken met) een ander (8-10 jaar) - Het alter-ego

---

Een groepje leerlingen (max. 5) gaan met elkaar in gesprek. Ze zitten in een kring en discussiëren over een onderwerp. Iedere leerling (ego) heeft een andere leerling (alter-ego) achter zich zitten. De ego's zijn in gesprek met elkaar, maar mogen alleen zeggen

wat is afgesproken met hun alter-ego. Als de ego zich niet aan de afspraak houdt mag het alter-ego vragen om een time-out. Deze rollen kunnen gewisseld worden.

Uitvoering:

- Geef de leerlingen een duidelijke opdracht: Waar gaat het gesprek over? Bespreek ook het doel van de opdracht. Gaat het om samen overleggen? Kennisverdieping? Oefenen met argumenteren? Een ander doel?
- Verdeel de klas in tweetallen of laat ze zelf kiezen.
- Geef de leerlingen de gelegenheid om samen te bepalen wat hun mening/standpunt/argumenten zijn.
- De ego's gaan in een kring zitten, de alter-ego's staan erachter. De ego's beginnen een gesprek.
- De alter-ego's luisteren en grijpen in als dat nodig is door een time-out te vragen (spreek hiervoor een teken af).
- Tijdens de time-out mogen alle koppels samen overleggen.
- Wissel de rollen soms om, het gesprek gaat gewoon verder.

Evalueer achteraf met de leerlingen. Hield iedereen zich aan de afspraken? Is het moeilijk je daaraan te houden? Heeft iedereen mee kunnen praten? Is het doel van de opdracht behaald?

Komt voor zichzelf op bij ongewenste aanrakingen of uitingen door dit te zeggen (10-12 jaar) - Rollenspel

---

Laat de kinderen situaties uit- of naspelen in een rollenspel waarbij ze voor zichzelf op moeten komen. Voor de jongere kinderen kun je een rollenspel van tevoren helemaal vastleggen. Bijvoorbeeld door een verhaal (uit een prentenboek) letterlijk na te spelen. Dit kan in de vorm van een rollenspel, maar kan ook met poppen gebeuren.

Bij oudere kinderen kun je de klas verdelen in groepjes en elk groepje een situatie meegeven, waarbij ze zelf moeten bedenken hoe het afloopt. Je kunt elk groepje dezelfde situatie meegeven zodat je de aflopen met elkaar kunt vergelijken, of elk groepje een andere maar wel soortgelijke situatie. Belangrijk hierbij is dat je elk rollenspel na afloop bespreekt met de klas. Wat was er goed/realistisch, hoe reageert de ander erop?

Ook kun je de leerlingen zelf een situatie laten bedenken waarin ze moeten opkomen voor zichzelf bij ongewenste aanrakingen of uitingen (10-12 jaar). Geef vooraf genoeg tijd om een situatie te bedenken en uit te werken, voor ze beginnen met uitspelen.

Verwijzing naar spellen/prentenboeken

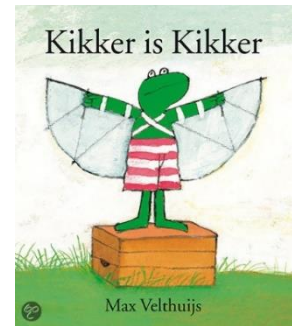
Bedenk: Hoe kan ik materialen inzetten om te werken aan de leerdoelen?

Het inzetten van spellen/prentenboeken kan een effectieve bijdrage leveren bij het werken aan sociale autonomie binnen het sluiten en onderhouden van vriendschappen. Hieronder volgen een aantal suggesties. Gebruik dit ter inspiratie en kijk wat er op jouw school aanwezig is.

Prentenboek 'Kikker is kikker' / Max Velthuijs / *geschikt voor:* onderbouw

Kikker komt tot de ontdekking dat zijn vrienden allemaal iets speciaals kunnen, maar hij niet. Haas kan hard lopen, eend kan vliegen, varken kan goed taart bakken. Kikker kan niets. Hij probeert iedereen na te doen. Hij komt tot de ontdekking dat hij niets kan. Na een mislukte vlieg poging gaan zijn vrienden hem vertellen dat hij ook veel kan. En dat hij zijn mag, wie hij is.

Kinderen kunnen zich goed aan dit verhaal spiegelen. De onzekerheden bij Kikker zijn herkenbaar en kinderen leren dat iedereen bij een groep hoort, met dat wat ze zelf goed kunnen.

Spel 'Babbelspel Junior' / uitgeverij: Baert / *aantal spelers:* 2-8 / *geschikt voor:* onderbouw / *duur:* variërend.

In dit spel leren kinderen spelenderwijs sociale en emotionele vaardigheden. Er liggen visjes op het bord in de vijver die de kinderen met de hengel moeten zien te vangen. De spelbegeleider leest vervolgens de opdracht van de bijbehorende kaart voor. Wanneer de leerling deze opdracht goed heeft uitgevoerd, mag hij het visje houden. De opdrachten hebben betrekking op bewegen, drama, attitude en beeld.

In dit spel leren kinderen hun mening te uiten. Dit wordt op een speelse manier gedaan, waardoor de drempel lager is om sociale autonomie te laten zien. Daarnaast gaat het spel over emoties van zichzelf, maar ook van de ander. Omdat de kinderen niet tegen elkaar spelen, maar samen, zullen ze meer open staan om naar elkaar te luisteren.

N.B. dit is een variant van Het Babbelspel, die geschikt is voor midden- en bovenbouw. Er is ook een EQ Babbelspel beschikbaar, deze gaat over emoties.

Spel 'Het deugdenspel' / uitgeverij: ACT on Virtues / *aantal spelers:* variabel / *geschikt voor:* bovenbouw / *duur:* variërend.

Het deugdenspel bestaat uit 52 kaartjes met daarop aan de voorkant een cartoon en op de achterkant een checklist wat de deugd inhoudt. Leerlingen worden zo op een speelse en motiverende manier bekend met hun karakter en ontwikkelen eigenschappen zoals eerlijkheid, concentratie, moed en respect.

Er is veel mogelijk met het deugdenspel. Op www.hetdeugdenspel.nl vind je veel downloads en lessuggesties. Zo kun je elke week een deugd centraal stellen waardoor de leerlingen ze leren kennen en leren gebruiken. Leerlingen kunnen zo makkelijker woorden geven aan karaktereigenschappen.

N.B. Op dit spel bestaan verscheidene uitbreidingen en er is een spel 'Deugdevriendjes' voor jonge kinderen uitgebracht.

Er zijn meer spellen en prentenboeken die erg geschikt zijn voor het oefenen van de leerdoelen. Kijk voor een volledig overzicht in ParnasSys onder informatief, onder het kopje 'Sova-methoden/materialen/prentenboeken'. Per spel is aangegeven welke doelgroep het spel voor is bedoeld en aan welke ZIEN! vaardigheden je met het spel kunt werken.

Achtergrondinformatie

Deze handelingssuggestie gaat om sociale autonomie en het sluiten en onderhouden van vriendschappen.

Een kind dat sociaal autonoom is vraagt ruimte van de ander. Het maakt eigen keuzes en blijft bij deze keuze. Binnen een vriendschap is het belangrijk om eigen keuzes te kunnen maken. Een kind moet zelf de keuze kunnen maken met wie hij/zij om wil gaan en invulling geven aan de relatie met een ander. Hierbij is het van belang dat de leerling zijn eigen mening en behoeften trouw blijft. Een leerling die sociaal autonoom is, onderscheidt zich van anderen en is daardoor interessant voor andere kinderen.

Vriendschap is het gevolg van sociale vaardigheden en draagt bij aan de ontwikkeling van een leerling. De basiskenmerken van vriendschappen onder schoolkinderen zijn:

- Elkaar vertrouwen;
- Elkaar helpen;
- Met elkaar optrekken;
- Figuurlijk dicht bij elkaar staan;
- Weinig conflicten met elkaar hebben (Van der Ploeg, 2011).

Relatie met andere ZIEN!-dimensies

Voor de balans egoveerkracht heeft het kind naast sociale autonomie ook sociale flexibiliteit nodig. Een sociaal flexibele leerling die minder sociale autonomie laat zien, is vooral ruimtegevend. Ga vooraf na of het gedrag van de leerling in balans is. Als dat het geval is, kun je je als leerkracht afvragen of het wel nodig is om (als eerste) aan sociale autonomie te werken. Wellicht is er een andere dimensie die eerst om aandacht vraagt. Kies je er wel voor om aan sociale autonomie te werken, bijvoorbeeld omdat de leerling wel in balans is maar beide vaardigheden in lage mate laat zien, zorg er dan voor dat je niet alleen aan sociale autonomie, maar ook aan sociale flexibiliteit werkt, om zo een scheve balans te voorkomen.

Leestips voor de leerkracht

Vraag jezelf af: *Welke bronnen kan ik raadplegen voor meer informatie?*

In onderstaand artikel over het autonoom handelen van jonge kinderen wordt uitgewerkt hoe je als leerkracht invloed kunt uitoefenen op hun autonomie.

Prooijen, N. van, & Kaldeway, J. (2014). Autonomie: de leerkracht doet ertoe! *Wereld Van Het Jonge Kind*, 41 (5), 16-19. Geraadpleegd van:
<http://www.che.nl/~media/Academie%20Educatie/Lectoraat/AutonomieBijJongeKinderen.pdf>

Zo bied je ruimte voor autonomie in de klas:

- Laat zien dat jij het risico wilt nemen een nog (deels) onbekende taak aan te pakken.
- Geef aan dat fouten kansen zijn om te leren.
- Bemoedig kinderen om zelf nieuwe taken aan te pakken.
- Bespreek samen hoe de taak aangepakt kan worden.
- Bespreek met de kinderen wat ze allemaal al wel kunnen.
- Reageer positief als de kinderen actief aan de slag gaan.
- Stimuleer om eerst rustig te kijken, te denken en dan pas te doen.
- Kunnen de kinderen zichzelf controleren – vraag of stimuleer dat.
- Laat het kind zien dát het geleerd heeft (beginsituatie en eindresultaat).
- Laat het kind voelen dat dit zijn eigen prestatie is.

Bronnen

Broer, N.A., Haverhals, B., & Bruin, H.L. de (2012). *Verantwoording pedagogisch expertsysteem ZIEN! Voor het primair onderwijs!* Gouda: Driestar educatief.

Ploeg, J.D. van de (2011). *De sociale ontwikkeling van het schoolkind*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.